

Παντελεήμων Χαμπίδης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεολογική Σχολή

email: pchampides@gmail.com

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΣΤΗ ΛΟΥΚΕΡΝΗ (1892) ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΈΛΛΗΝΕΣ ΘΕΟΛΟΓΟΥΣ.

Περίληψη: Η εκκλησιολογία του διεθνούς συνεδρίου των Παλαιοκαθολικών στη Λουκέρνη της Ελβετίας το 1892 έδωσε την αφορμή για συζήτηση στο νεοσύστατο τότε ελληνικό κράτος. Ο τακτικός καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Οθωνικού πανεπιστημίου (από το 1932 μετονομασθέντος σε Καποδιστριακό) και της Ριζαρείου Σχολής, Ζήκος Ρώσης (1838-1933) άσκησε σκληρή κριτική στον Φίλιππο Παπαδόπουλο (1852-1918), συνήγορο του πρώην μητροπολίτη Νικηφόρου Καλογερά (1835-1896) για την φερόμενη παρερμηνεία της εκκλησιολογίας. Η θεολογική διαμάχη περιδινείται τόσο στην εκκλησιολογική αυτοσυνειδησία της Ορθόδοξης εκκλησίας όσο και στη σχέση της με τους ετεροδόξους. Για πρώτη φορά τίθεται σε ημεπίσημο διάλογο το ζήτημα της φύσεως και των ορίων της εκκλησίας.

Λέξεις Κλειδιά: Εκκλησιολογία, Λουκέρνη, Παλαιοκαθολικοί, Ορθοδοξία, Einzelkirchen

Μετά από περίπου είκοσι χρόνια (1871) από τη γέννηση της κίνησης των Παλαιοκαθολικών και τις αξιομνημόνευτες ενωτικές προσπάθειες τους με τους Ορθοδόξους στα συνέδρια της Βόννης το 1874 και 1875 δόθηκε η ευκαιρία για επανεξέταση των θεολογικών διαφορών των δύο ομολογιών στο συνέδριο της Λουκέρνης το 1892. Ωστόσο, οι εντυπώσεις ορισμένων θεολόγων για την πορεία των διμερών επαφών κατέστησε εφεκτικούς αρκετούς «Ανατολικούς». Η απαισιοδοξία της Ελλαδικής Εκκλησίας στο διμερή θεολογικό διάλογο δεν ήταν τυχαία. Ο Γερμανός προσήλυτος στην Ορθοδοξία Joseph Julian Overbeck την αποθάρρυνε με τα σχετικά έργα του.¹

Ο κατεξοχήν επικριτής του συνεδρίου, βέβαια, ήταν ο Έλληνας καθηγητής Ζήκος Ρώσης, ο οποίος συμμετείχε στις συναντήσεις της Βόννης. Με αφορμή την σκοπίμως παρερμηνευθείσα δεύτερη θέση του συνεδρίου από τον συνήγορο του πρώην Πατρών ανέφερε τα άρθρα στον *Ιερό Σύνδεσμο* με τίτλο *Ιστορική αφήγησις τοῦ ἐν Ἑλλάδι κινήθεντος ζητήματος περὶ τοῦ Παλαιοκαθολικοῦ συνεδρίου τῆς Λουκέρνης* και την ὀρθή μετάφρασιν τοῦ και ἔρμηνείαν τῆς δευτέρας θέσεως τοῦ συνεδρίου τῆς Λουκέρνης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Φ. Παπαδοπούλου σοφιστικὴν ἔρμηνείαν αὐτῆς.² Οι Παλαιοκαθολικοί πίστευαν, κατά τον Ρώση σε μια ιδεατή εκκλησία, που δεν υφίσταται επί γης. Επιδίωκαν τον εκκλησιαστικό συγκρητισμό.

Ο πρώην μητροπολίτης Πατρών, Νικηφόρος Καλογεράς κλήθηκε να εκπροσωπήσει τον Μητροπολίτη Αθηνών κ. Γερμανό το 1892 στο συνέδριο των Παλαιοκαθολικών στη Λουκέρνη. Διέδωσε λανθασμένα ότι οι Παλαιοκαθολικοί αποδέχτηκαν όλα τα δόγματα της Ορθόδοξης εκκλησίας και ότι ανέμεναν να αναγνωριστούν από τους ορθοδόξους ως

¹ Overbeck 1876.

² Ρώσης 1895, 4.

Ορθόδοξοι.³ Ο Καλογεράς χρησιμοποίησε τον Φίλιππο Παπαδόπουλο (1852-1918), θεολόγο καθηγητή στη Ριζάρειο εκκλησιαστική σχολή και στη Χάλκη, που με έκθεση του εξυμνούσε τα πεπραγμένα του πρώτου στη Λουκέρνη. Τόσο ο Καλογεράς όσο και ο συνήγορος του, Παπαδόπουλος αποσιώπησαν τη δεύτερη θέση, η οποία εκφράστηκε από εκείνον στο συνέδριο. Επιπλέον, αρνήθηκαν τόσο να δώσουν γραπτή αναφορά των πεπραγμένων όσο να παρευρεθούν στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Τα περιοδικά *Έφημερίς* και *Ανάπλασις* του 1893 τους επέκριναν, χωρίς εκείνοι να αντιδράσουν, καθησυχάζοντας τους ορθόδοξους.⁴ Παρά την αυστηρή κριτική του στην Παλαιοκαθολική εκκλησιολογία, ο Ρώσης δεν ενέτασσε τους Παλαιοκαθολικούς στον Προτεσταντισμό, όπως έπρατταν οι Ρωμαιοκαθολικοί, στην προσπάθεια τους να απομακρύνουν τους πιστούς τους από αυτούς.⁵

Ο Φίλιππος Παπαδόπουλος απέφυγε σε άρθρα εφημερίδων να ασχοληθεί με τη δεύτερη θέση των Παλαιοκαθολικών και του επισκόπου τους Joseph Hubert Reinkens ή την παρερμηνεύσε. Στο *Καιρών* 8, 9, 11, 12 του Μαρτίου κατηγορήθηκε ότι διαστρέβλωνε την αλήθεια με ύβρεις κατά του Ρώση. Αμφισβήτησε, ουσιαστικά την επιστημονικότητα του. Ο Ρώσης, από την πλευρά του, παρέθεσε τη δεύτερη θέση της Λουκέρνης στα Γερμανικά κατά το πρωτότυπο και κατόπιν τη σωστή μετάφραση στα ελληνικά.

Το γερμανικό κείμενο έχει ως εξής:

verbindlich für die Christen ist die Lehre Christi, nicht theologische oder sogenannte frome Meinungen. Als Lehre Christi aber, also als christliches Dogma nehmen Wir an, was als solches durch die allgemeine, beständige und einstimmige Überlieferung der Christliche Einzelkirchen anerkannt worden ist, Übereinstimmung mit dem Schreiben der Altkatholischen Bischöfe von Holland, Deutschland und der Schweiz, datirt Utrecht den 24 Semptember 1889.

Ο Ιερός Σύνδεσμος προέβη στην ορθή μετάφραση:

*Ὡς διδασκαλία δὲ τοῦ Χριστοῦ, ἄρα ὡς χριστιανικὸν δόγμα, παραδεχόμεθα ὅ,τι εἶνε ὡς τοιοῦτον ἀνεγνωρισμένον διὰ τῆς γενικῆς, διηνεκοῦς καὶ ὁμοφώνου παραδόσεως τῶν χριστιανικῶν μερικῶν ἐκκλησιῶν συνωδὰ τῇ ἐπιστολῇ τῶν Παλαιοκαθολικῶν τῆς Ὀλανδίας, Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας ἐξ Οὐτρέχτης τῇ 24 σεπτεμβρίου 1889.*⁶

Ο Παπαδόπουλος προσέθεσε εκεί ότι «οι ευσεβεῖς γνώμες δεν είναι υποχρεωτικές» και αντί για «χριστιανικές μερικές εκκλησίες» έγραψε για τις «κατά τόπους χριστιανικές εκκλησίες».⁷ Μετέφρασε το «δεδιδασκόμενον» ως «Lehre» και τις ευσεβεῖς γνώμες πιο ελεύθερα. Η ελεύθερη μετάφραση του «Einzelkirchen» οδηγεί όμως, σε ανακρίβεια. Ο Παπαδόπουλος είτε παρερμηνεύσε σκοπίμως τη λέξη «einzel» είτε παρέλειψε τη σημασία των γερμανικών λέξεων. Το χωρίο του αγίου Βικεντίου Λειρίνου «quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est» ισχύει για τις εκκλησίες, που παρέμειναν Ορθόδοξες, όπως η Ρουμανική, η Ρωσική, η Σερβική, η Ελληνική, η Αντιόχεια, τα Ιεροσόλυμα κ.ο.κ.⁸ Ο Παπαδόπουλος είτε πίστευε είτε έδινε την εντύπωση ότι κατά κάποιον τρόπο δια της ευλογίας του πρώην Πατρών οι Παλαιοκαθολικοί, οι Αγγλικανοί και οι υπόλοιποι ετερόδοξοι αναγνωρίστηκαν κατά τόπους

³ Ο.π., 5.

⁴ Ο.π., 6-7.

⁵ Ο.π., 9.

⁶ Ο.π., 10-11.

⁷ Ο.π., 12-13.

⁸ Ο.π., 15-16.

Ορθόδοξες εκκλησίες. Ο Ρώσης ορθά έθετε το ερώτημα, λοιπόν, γιατί αυτοί δεν ζήτησαν να βαπτιστούν ή έστω να λάβουν το χρίσμα από τους Ορθοδόξους.⁹ Κατά τον Παλαιοκαθολικό Reinkens οι «Einzelkirchen» είναι οι μερικές εκκλησίες-ομολογίες. Καμία δεν εκπροσωπεί την καθολική εκκλησία και όλες βρίσκονται σε πλάνη. Έτσι, με τις επαφές τους την πλησιάζουν και δεν χρίζουν οι χριστιανοί των ομολογιών αυτών αναβαπτισμού. Την ίδια άποψη εξέφρασε και ο Ολλανδός Παλαιοκαθολικός van Thiel. Η Ορθόδοξη εκκλησιολογία διακηρύττει μια εκκλησία, που είναι η μόνη καθολική, αληθινή και γνήσια, εφόσον τηρεί την χριστιανική αλήθεια ακέραιη και την παράδοση των οκτώ πρώτων αιώνων. Εφόσον ο Reinkens υποστήριξε στο συνέδριο στη Βόννη το 1875 ότι οι Παλαιοκαθολικοί δεν ήθελαν να προσέλθουν στην Ορθόδοξη εκκλησία, αναρωτιέται κανείς με ποιον τρόπο θα μπορούσε ο Παλαιοκαθολικός επίσκοπος να εκφράσει σύμφωνη γνώμη με την Ορθόδοξη εκκλησία στη Λουκέρνη.¹⁰ Επομένως, με την ένωση των μερικών εκκλησιών επιδιώκεται να δημιουργηθεί μια εικόνα της καθολικής εκκλησίας. Ο Michaud αναφέρθηκε στην «Eglise universelle».¹¹ Οι μερικές εκκλησίες θα συναπιστούν σε μια γενική εκκλησία, συμφωνώντας στα κοινά δόγματα.

Εξ ορισμού σύμφωνα με την Ορθόδοξη άποψη, το χωρίο του αγίου Βικεντίου παρερμηνεύτηκε. Αρχικά, αυτό το διατύπωσε σε μια εποχή, που η εκκλησία είχε κοινή διδασκαλία τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση. Πλέον, τέτοια ομοφωνία δεν υπάρχει λόγω του παπικού πρωτείου, του Filioque, της απόρριψης των πέντε μυστηρίων από τους Προτεστάντες κ.ο.κ. Οι Παλαιοκαθολικοί δημιούργησαν μια νέα αντίληψη της Καθολικότητας της Εκκλησίας. Ο Michaud θεωρούσε ότι οι χριστιανικές εκκλησίες συμφωνούν στα βασικά δόγματα, τα οποία προέρχονται από τον θεό, ενώ οι υπόλοιπες θεολογικές διαφορές είναι ανθρώπινες. Ο Ρώσης αναφέρθηκε στο σκεπτικό του Michaud στις κατά τόπους Ορθόδοξες εκκλησίες, οι οποίες συμφωνούν δογματικά σε όλα.¹² Ο Παπαδόπουλος, λοιπόν, δεν κατανόησε το ρητό του Βικεντίου Λειρίνου, αναφερόμενος στις Ορθόδοξες εκκλησίες πριν από το σχίσμα, ενώ οι συμμετέχοντες στο συνέδριο εννοούσαν τις εκκλησίες και μετά από αυτό.¹³

Οι Παλαιοκαθολικοί είχαν διαφορετική εκκλησιολογία από τους Ορθοδόξους. Παρακολουθώντας τους διαλόγους διαπιστώνει κανείς ότι ο περίφημος Γερμανός ιστορικός και πρωτοστάτης του κινήματος, Ignaz Döllinger (1799-1890) ήδη στη Βόννη το 1874 στις θέσεις 8 και 9 εξέφρασε ίδιες απόψεις με τη δεύτερα θέση του συνεδρίου στη Λουκέρνη.¹⁴ Ο Ρώσης σχολίασε τη θέση του εκκλησιαστικού ιστορικού στη Βόννη, ο οποίος όρισε τη χριστιανική παράδοση ως μετάδοση γραπτού και προφορικού λόγου στις επόμενες γενιές των χριστιανικών εκκλησιαστικών σωμάτων, που βρισκόταν σε ιστορική συνέχεια με την καθολική εκκλησία. Η γνήσια διδασκαλία γνωρίζεται δια της συμφωνίας των εκκλησιαστικών σωμάτων, που υφίστανται σε ιστορική συνέχεια με την καθολική εκκλησία. Στην ένατη θέση της Βόννης το 1874 όχι μόνο οι Αγγλικανοί, οι οποίοι φέρουν την αποστολική διαδοχή μέσω των επισκόπων κατά τους Παλαιοκαθολικούς, αλλά και οι Λουθηρανοί και οι Προτεστάντες της Γενεύης. Η Ορθόδοξη εκκλησία διαφυλάσσοντας την δογματική και άρα την κανονική συνέχεια της καθολικής εκκλησίας των πρώτων οκτώ αιώνων αποτελεί την αληθινή και μόνη εκκλησία. Ο Ρώσης στο σημείο αυτό με την τοποθέτηση του στη Βόννη, δήλωσε ότι οι Ρωμαιοκαθολικοί δεν έφεραν κανονικότητα.¹⁵ Οι Παλαιοκαθολικοί και οι Αγγλικανοί συμφώνησαν στο θέμα του αριθμού των μυστηρίων, ενώ οι Ορθόδοξοι διαφώνησαν. Μάλιστα, απέρριψαν τις κακοδοξίες

⁹ Ο.π., 17-19.

¹⁰ Ο.π., 20-22.

¹¹ Ο.π., 23-25.

¹² Ο.π., 26-30.

¹³ Ο.π., 31-32.

¹⁴ Ο.π., 33-35.

¹⁵ Reusch (εκδ.) 1874, 33. Πρβλ. Ρώσης 1895, 36-40.

των Ρωμαιοκαθολικών και το αλάθητο της δικής τους εκκλησίας. Μολαταύτα, αδυνατούσαν να το βρουν σε άλλη (στην Ορθόδοξη). Έχοντας δεχτεί προτεσταντική επίδραση αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν ότι κάποια μερική εκκλησία φέρει το πλήρωμα της αλήθειας, παρά τη συμπάθεια τους απέναντι στους Ορθοδόξους.¹⁶ Έτσι, ο Ρώσης εξέφρασε την απορία: Πώς αποφασίζει το συνέδριο στη Λουκέρνη περί δογματικών ζητημάτων και μάλιστα βασιζόμενο στην γνώμη ότι τα κοινά δόγματα των μερικών εκκλησιών είναι δεσμευτικά, ενώ τα υπόλοιπα δεν είναι υποχρεωτικά για τους χριστιανούς, αν και δεν προβλεπόμεν;¹⁷ Ο Georg Callixt (1586-1656) τον 17^ο αιώνα προέκρινε ένα παρόμοιο μοντέλο ένωσης των Λουθηρανών με τους Ρωμαιοκαθολικούς επί τη βάση των κοινών δογμάτων. Η πρόταση του Callixt οδήγησε στην έριδα του συγκρητισμού στη Γερμανία τον 17^ο αιώνα. Για τον Ρώση το χωρίο του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, σύμφωνα με το οποίο ο Χριστός υποσχέθηκε να οδηγήσει την Εκκλησία «εις πάσαν τὴν ἀλήθειαν», πρέπει οδηγεί σε μια εκκλησία και όχι σε μια συνομοσπονδία εκκλησιαστικών σωμάτων, όπως οραματιζόνταν ο Callixt και άλλοι ετερόδοξοι.

Το θέμα της εκκλησιολογίας στον διάλογο των δύο ομολογιών επανήλθε μετά από έναν αιώνα στα κοινά κείμενα της μικτής επιτροπής στο Σαμπεζύ 20-23 Αυγούστου 1977. Σύμφωνα με αυτά δεν υπάρχει πουθενά σαφής ορισμός της εκκλησίας ούτε στην Γραφή ούτε στην Παράδοση, υπάρχουν, όμως, εξεικονίσεις. Η καθολικότητα της υποδηλώνει την επιθυμία να επεκταθεί σε όλη την οικουμένη και σε ότι βρίσκεται από «περάτων της γης». Ξεκαθαρίζονται τα όρια και τα περί εκκλησιαστικής ενότητας στη μικτή επιτροπή στη Βόννη στις 24-28 Αυγούστου 1979. Καταδικάζεται η θεολογία της μη ύπαρξης της ορατής αδιαίρετης εκκλησίας των Αποστόλων.¹⁸ Πρέπει να αναφερθεί ότι στη πρώτη Διορθόδοξη Διάσκεψη στο Βελγιάδι το 1966 η επιτροπή είχε επαναλάβει το αίτημα του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ το 1904 προς τους Παλαιοκαθολικούς, να συντάξουν μια σαφή ομολογία πίστης.¹⁹ Ο Καρμίρης στηλίτευσε την Παλαιοκαθολική εκκλησιολογία, σύμφωνα με την οποία η «Una Sancta» είναι μια αόρατη ιδανική εκκλησία και οι υπόλοιπες (συμπεριλαμβανομένης της Ανατολικής) βρίσκονται σε πλάνη και σχίσμα και πρέπει να ενωθούν.²⁰ Το θέμα αυτό δεν σταμάτησε αλλά μέσα στο χρόνο ακολουθεί μια διαδρομή, η οποία εντοπίζεται μεταγενέστερα. Ο Καρμίρης ασχολήθηκε αρκετά με την εκκλησιολογία στις σχέσεις των δύο εκκλησιών. Παρέπεμπε στην έκθεση του Αθηναίου καθηγητή και συμφωνούσε απόλυτα με την κριτική του Overbeck στο έργο του *Die Bonner Unions Konferenzen*. Στηριζόμενος σε αυτά τα έργα, διαπίστωσε ότι η θεωρία των κλάδων αποτέλεσε την εκκλησιολογική θέση τους, εφόσον διατύπωσαν ότι οι τρεις εκκλησίες (Ρωμαϊκή, Αγγλικανική και Ορθόδοξη) είναι μέρη της «Una Sancta» και ως ελλιπείς πρέπει να ενωθούν για να επαναφέρουν τη μία εκκλησία.²¹ Η εκκλησιολογική ασυνέπεια και αναποφασιστικότητα των Παλαιοκαθολικών δεν είναι άσχετη και με τον προσδιορισμό των εκκλησιαστικών μυστηρίων. Ενώ στο συνέδριο της Βόννης το 1874 εκείνοι συμφώνησαν με τους Αγγλικανούς ότι ο αριθμός επτά στα μυστήρια καθιερώθηκε κατά τον 12^ο αιώνα και δεν αποτελεί παράδοση από τους αποστόλους και από την αρχαία εκκλησία, το 1931 συμφώνησαν με τους Ορθοδόξους.²² Ακολούθως τονίστηκε ότι το επισκοπικό αξίωμα είναι γνήσιο, εφόσον στηρίζεται στη γνήσια, Ορθόδοξη διδασκαλία.²³

¹⁶ Ρώσης 1895, 41-44.

¹⁷ Ο.π., 47.

¹⁸ Παπανδρέου 1986, 252-255 και 258-261.

¹⁹ Καρμίρης 1970, 32.

²⁰ Καρμίρης 1967, 26.

²¹ Καρμίρης 1966, 68-69.

²² Ο.π., 70.

²³ Ρώσης 1895, 51-57.

Από την εκκλησιολογική σκέψη του Döllinger διανύεται μεγάλη διαδρομή που καθόρισε ουσιαστικά την εκκλησιολογία των διαχριστιανικών επαφών τον 19^ο αιώνα και ως ένα βαθμό επηρέασε και τον μετέπειτα οικουμενικό διάλογο. Ως εκκλησιαστικός ιστορικός, που απογοητεύτηκε από τους δογματικούς νεωτερισμούς της Α΄ Βατικανής συνόδου, ο Γερμανός καθηγητής έστρεψε το βλέμμα του προς την αρχαία εκκλησία. Τόσο πριν τη σύνοδο όσο και αργότερα τόνιζε στα έργα και στις συναντήσεις του με άλλους χριστιανούς την επιστροφή προς την εκκλησία πριν από το μέγα σχίσμα. Χαρακτηριστικά, στον διάλογο του με τον Ρωμαιοκαθολικό Αρχιεπίσκοπο του Μονάχου, Gregor von Scheer, επεσήμανε την ανάγκη να στραφούν στην αρχαία εκκλησία, γιατί με τις αποφάσεις της συνόδου ο πάπας έφτιαξε μια νέα εκκλησία. Ήδη τον Οκτώβριο του 1869, αναφέρθηκε στην αρχαία και αμετάβλητη πίστη του Ρωμαιοκαθολικισμού.²⁴ Η γνωστή ρήση του Βικεντίου Λειψίνου «πάντοτε, παντού και υπό πάντων» σε συνδυασμό με το μεσαιωνικό αξίωμα, «στα αναγκαία ενότητα, στα αμφιβαλλόμενα ελευθερία, αλλά σε όλα αγάπη» για την πίστη της εκκλησίας κυριαρχούσε στη θεολογία του. Αυτή καθόριζε και τη συμπεριφορά του-και αργότερα των Παλαιοκαθολικών-απέναντι στους Ορθόδοξους, αλλά και στους Αγγλικανούς αναφορικά με την αναγνώριση τους ως εκκλησίες με έγκυρα μυστήρια και έγκυρη αποστολική διαδοχή. Η ίδια αρχή εμφανίστηκε στο πρώτο συνέδριο των Παλαιοκαθολικών στο Μόναχο το 1871. Για τον Döllinger η συνέχεια μιας διδασκαλίας αφορά μόνο τις βασικές αρχές της πίστης και όχι τον θεολογικό στοχασμό. Η ιστορικοκριτική μέθοδος συμβάλει ακριβώς στο να τις εντοπίζει και να τις διακρίνει μέσα από τα κείμενα των πατέρων και την παράδοση της εκκλησίας. Από την άλλη, οι χριστιανοί δεν δεσμεύονται να πιστεύουν ή να ακολουθούν διδασκαλίες, για τις οποίες δεν έχει εκφραστεί επίσημα η εκκλησία, αλλά και το αντίστροφο. Σε περίπτωση, όμως, που κάτι έχει καταδικαστεί και, μάλιστα, σε οικουμενική σύνοδο δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό. Η ιστορική συνέχεια συζητήθηκε στο πρώτο ενωτικό συνέδριο της Βόννης.²⁵

Τον Σεπτέμβριο του 1872 στην Κολωνία κατά το Παλαιοκαθολικό συνέδριο η ιστορικοκριτική μέθοδος ως μέθοδος διερεύνησης της αρχαίας εκκλησίας έγινε αποδεκτή ως η ορθή και, μάλιστα, η κοινή με τους Ορθόδοξους και τους Αγγλικανούς, μέθοδος. Κατά τον Oeyen, «έτσι γεννήθηκε η ιδέα της πρωτοχριστιανικής οικουμένης».²⁶ Βέβαια, αργότερα, αποδοκιμάστηκε η συγκεκριμένη ιδέα ακόμη και από τους ίδιους τους Παλαιοκαθολικούς, με τον επίσκοπο της χριστιανοκαθολικής εκκλησίας της Ελβετίας, Urs Küry να αποκαλεί τη σύλληψη της αρχαίας εκκλησίας ως «μύθος». Θεωρήθηκε, συνεπώς ότι ο Döllinger εξιδανίκευσε την εκκλησιαστική ιστορία.²⁷ Ο Döllinger αναγνώριζε τη δράση του Αγίου Πνεύματος στην εκκλησία των πρώτων αιώνων. Η πλειοψηφία των επισκόπων σε μια σύνοδο δεν εγγυάται την παρουσία του Πνεύματος. Αντίθετα, μια πραγματική, συνοδική πρωτοβουλία μπορεί. Για αυτόν τον λόγο η πρώτη σύνοδος του Βατικανού δεν θεωρείται Ορθόδοξη, επειδή επικαλείται τον αριθμό των συμμετεχόντων. Επιπροσθέτως, η πρόσληψη και η αποδοχή των αποφάσεων μιας συνόδου από την εκκλησία παίζει πολύ σημαντικό ρόλο.²⁸ Κατά τον καθηγητή η ιστορική μέθοδος έχει τη δυνατότητα να συλλάβει το όλον της εκκλησιαστικής ιστορίας ως μια ενότητα, εξετάζοντας το κάθε ένα μέρος ξεχωριστά σε σχέση με αυτό.²⁹ Όσον αφορά την κριτική της ιστορικοκριτικής μεθόδου, κατατίθενται ορισμένα αξιοπρόσεκτα επιχειρήματα. Η ιστορία δεν είναι μια αντικειμενική παρουσίαση γεγονότων του παρελθόντος, ώστε να εκφράζουν μια

²⁴ Πρέπει να σημειωθεί ότι και ο Ιανσενισμός τόνιζε την αρχαιότητα της εκκλησίας (Ecclesia Primitiva). Oeyen 1986, 26-27.

²⁵ Ο.π., 29.

²⁶ Ο.π., 30.

²⁷ Küry 1966, 357-358. Oeyen 1986, 30-31.

²⁸ Ο.π., 32-34.

²⁹ Ο.π., 37.

αντικειμενική αλήθεια, αλλά πρόσληψη και ερμηνεία τους. Συνεπώς, δεν μπορεί κάποιος να γνωρίζει με απόλυτη βεβαιότητα τι πίστευε η αρχαία εκκλησία. Σε αντίθεση με τη συγκεκριμένη σχετικιστική ερμηνεία της ιστορίας, εκφράστηκαν δύο αρχές, έτσι ώστε να αποφευχθούν τα δύο άκρα του ρελατιβισμού και του δογματισμού. Η μία αναγνωρίζει την ύπαρξη αντικειμενικής αλήθειας, ενώ η άλλη την δυνατότητα λανθασμένης προσέγγισής της.³⁰

Τόσο, όμως, η βικεντίνια φράση όσο και το προαναφερθέν θεολογικό αξίωμα, που τη συνοδεύει, ερμηνεύεται διαφορετικά από τους Ορθόδοξους. Αυτό φάνηκε δε στα συνέδρια της Βόννης, πολύ περισσότερο, στη Λουκέρνη, όπου η θεωρία των κλάδων προκάλεσε αντιδράσεις, τουλάχιστον, στην Ελλάδα με τον Ρώση και στην Αγγλία με τον Overbeck. Το συνέδριο της Λουκέρνης επεδίωξε να προβάλλει την εικόνα μιας καθολικής εκκλησίας ανοικτής προς την ορθόδοξη θεώρηση της.

Ο Παπαδόπουλος, εν αντιθέσει με τον Ρώση, αντιπαράθεσε τα ακόλουθα τρία επιχειρήματα προς υποστήριξη του Μητροπολίτη Νικηφόρου. Ο συγγραφέας επικαλέστηκε το ήθος του και την αυστηρότητα της πίστης και σε δογματικά θέματα γενικότερα από την πλευρά των Ρώσων, οι οποίοι δεν θα πρόδιδαν ποτέ την εκκλησία. Η συνέχιση του διμερούς διαλόγου, άλλωστε, επιβεβαιώνεται από τη συμμετοχή τους το 1894 στο Παλαιοκαθολικό συνέδριο του Ρότερνταμ. Ο δε Yanischew ανέγνωσε μια προσφώνηση, στην οποία μιλούσε με αισιοδοξία για την ένωση των δύο εκκλησιών.³¹ Ο Παπαδόπουλος ανέφερε και μια επιστολή με προέλευση από την Πετρούπολη, η οποία εξέφρασε κατά αυτόν το πνεύμα της Ρωσικής εκκλησίας. Δεν αναφέρει, βέβαια, ούτε ποιος την έγραψε ούτε σε ποιόν απευθύνεται. Εκεί ασκείται κριτική στους Έλληνες για την αδράνεια τους στις επαφές με τους Παλαιοκαθολικούς.³²

Δεν αληθεύουν επακριβώς οι ισχυρισμοί του Ρώση, ότι οι Παλαιοκαθολικοί δεν αναγνώρισαν, επτά μυστήρια, το αλάθητο και το κύρος της εκκλησίας. Δεν τα αναγνώριζαν ως δεσμευτικά προς τη σωτηρία όλα τα μυστήρια, πέραν της Θείας Ευχαριστίας και του Βαπτίσματος, στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν την προτεσταντική μυστηριολογία των Αγγλικανών. Γι' αυτό και ο Παπαδόπουλος χρησιμοποίησε σκληρές εκφράσεις, κατηγορώντας τον θεολογικό του αντίπαλο ότι ψεύδεται.³³ Παρέθεσε, μάλιστα, τη δήλωση του πρύτανη του πανεπιστημίου της Βέρνης, Michaud, επικαλούμενος την αυθεντία και το κύρος εκπροσώπων της δυτικής ομολογίας, που έκλιναν προς την Ορθόδοξη σκέψη.³⁴ Σύμφωνα με τον Καλογερά, οι Παλαιοκαθολικοί αποδέχονταν το αλάθητο και το κύρος της καθόλου εκκλησίας. Οι εκκλησιές, που έμειναν αδιάκοπες στην πίστη της αρχαίας εκκλησίας δεν είναι ούτε η λατινική ούτε η Προτεσταντική ούτε η Αρμενική. Πρόβαλε την εκκλησιολογική θέση του Βικεντίου Λειρίνου. Μολαταύτα, δεν διευκρίνισε, αν για τους Παλαιοκαθολικούς οι Αγγλικανοί και οι ίδιοι ανήκουν στην αδιαίρετη εκκλησία και όχι αποκλειστικά οι Ορθόδοξες.³⁵ Στη συνέχεια, παρέθεσε το λόγο του Kireeff, ο οποίος αισιόδοξα επισήμανε τη διόρθωση των κατηχητικών και δογματικών εγχειριδίων των Παλαιοκαθολικών.³⁶ Ισχύει ότι τόσο αρκετοί Ορθόδοξοι θεολόγοι όσο και οι περισσότεροι Παλαιοκαθολικοί ήταν υπεραισιόδοξοι αναφορικά με το θέμα της ένωσης. Η απομάκρυνση και μόνο του Filioque από το σύμβολο της πίστης δεν αρκούσε για την επίτευξη της ευχαριστιακής κοινωνίας. Παρόλα αυτά αποτέλεσε το πιο σημαντικό και διαχρονικά πολυσυζητημένο θέμα, το οποίο απασχόλησε ήδη πριν από το μέγα σχίσμα τη

³⁰ Ο.π., 38-39.

³¹ Παπαδόπουλος 1895, 3-4. Εξίσου αισιόδοξα εκφράστηκε ο Döllinger και Αγγλικανοί. Βλ. ενδεικτικά χ.ο. (28 Αυγούστου 1875), 210.

³² Παπαδόπουλος 1895, 5.

³³ Ο.π., 17.

³⁴ Ο.π., 18-20.

³⁵ Ο.π., 19-20.

³⁶ Ο.π., 22-23.

Δυτική και Ανατολική εκκλησία.³⁷

Οι Παλαιοκαθολικοί δεν αποδέχτηκαν θετικά την κριτική του Ρώση. Στο περιοδικό *Revue internationale de théologie*, ο ανώνυμος συγγραφέας με το ψευδώνυμο «Philalethes» (Φιλαλήθης) κατηγορεί τον Αθηναίο θεολόγο ότι παρεξήγησε τη δεύτερη θέση του συνεδρίου της Λουκέρνης και τους Παλαιοκαθολικούς κατ' επέκταση. Χαρακτήρισε τον λόγο του Döllinger στο δεύτερο συνέδριο της Βόννης Ορθόδοξο, προβαίνοντας σε επίκληση στο συναίσθημα για να αποδείξει την εκκλησιαστική ομοφωνία των δύο ομολογιών. Μάλιστα, επικαλέστηκε την αποδοχή της από τους παρευρισκόμενους ορθόδοξους θεολόγους στο συνέδριο. Ο συγγραφέας αποδεχότανε τις επτά οικουμενικές συνόδους.³⁸ Ωστόσο, αγνοούσε, αρχικά, την κατά πλειοψηφία απόρριψη της οικουμενικότητας και, κατά συνέπεια, της αναγκαιότητας για την πίστη εβδόμης οικουμενικής συνόδου από την πλευρά των Παλαιοκαθολικών. Πίσω από αυτήν την απόρριψη σαφώς εκείνοι προσπάθησαν να δημιουργήσουν μια κοινή φόρμουλα, την οποία θα αποδέχονταν και οι Αγγλικανοί, ίσως και οι παραδοσιακές Προτεσταντικές ομολογίες. Οι τελευταίοι, όμως, δεν ήταν διατιθέμενοι όχι μόνο να αποδεχτούν την έβδομη, αλλά ούτε να αφαιρέσουν το Filioque από το σύμβολο της πίστης. Είναι γεγονός άλλωστε ότι όταν φάνηκε να αποδέχονται αρχικά την απάλειψη της δυτικής προσθήκης στη Βόννη και ζητήθηκε από τον αρχιεπίσκοπο του Canterbury να υπογράψει τη συμφωνία, εκείνος αρνήθηκε, αποδεικνύοντας την ασυνέπεια της Αγγλικανικής ομολογίας στο θέμα. Ο συγγραφέας του άρθρου αγνοούσε την εκκλησιολογία του Döllinger, ο οποίος αναγνώριζε την εγκυρότητα των Αγγλικανικών χειροτονιών, αλλά και άλλων ιστορικών Προτεσταντικών ομολογιών, όπως της Δανίας και της Σουηδίας.

Συμπεράσματα

Παρόλο που αδυνατεί κανείς να κρίνει τις προθέσεις του Φιλίππου Παπαδόπουλου αναφορικά με την παρερμηνεία της δεύτερης θέσης και, κατ' επέκταση του πνεύματος του συνεδρίου της Λουκέρνης, αναγνωρίζει τις καίριες διορθώσεις του Ζήκου Ρώση στη μετάφραση του κειμένου από τα Γερμανικά στα Ελληνικά. Τόσο η λέξη «Lehre» όσο και η «Einzelkirchen» επιδέχονται διπλής ερμηνείας. Για τους Παλαιοκαθολικούς η χριστιανική διδασκαλία δεν προϋπέθετε την δεσμευτική αναγνώριση επτά μυστηρίων ή επτά οικουμενικών συνόδων από τις «μερικές» εκκλησίες, στις οποίες ενέτασσαν την Αγγλικανική, Ορθόδοξη και Παλαιοκαθολική. Ο συνήγορος του πρώην μητροπολίτη Πατρών μετέφρασε τις «Einzelkirchen» με τις κατά τόπους ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες, προκρίνοντας την ορθόδοξη διδασκαλία, σύμφωνα με την οποία η Una Sancta ταυτίζεται αποκλειστικά με την Ορθόδοξη εκκλησία. Αγνόησε, όμως, την ερμηνεία των Παλαιοκαθολικών και το περιβάλλον, στο οποίο αυτή διατυπώθηκε.

Βιβλιογραφία

Küry, Urs (1966): *Die Altkatholische Kirche: Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen*, Die Kirchen der Welt, Band III, Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk Stuttgart.

Oeyen, Christian (1986): «Die alte Kirche als Norm nach Döllinger und seiner Schule». Στο: *IKZ (Internationale kirchliche Zeitschrift)*, 86, 26-44.

³⁷ Δέρβος (1 Νοεμβρίου 1892), 1542, όπου παρατίθεται το σύμβολο της πίστης στη μια στήλη στα ελληνικά και στη δεύτερη στα γερμανικά χωρίς την προσθήκη, προβαλλόμενο ως κοινή ομολογία Ορθόδοξων και Παλαιοκαθολικών.

³⁸ χ.ο. (1896), 324-326.

Overbeck, Julian Joseph (1876): *Die Bonner Unions-Conferenzen, oder Altkatholicismus und Anglikanismus in ihrem Verhältniss zur Orthodoxie. Eine Appellation an die Patriarchen und Heiligen Synoden der orthodox-katholischen Kirchen*, Halle, H.W. Schmidt.

Reusch, Friedrich Heinrich (εκδ.) (1874): *Bericht über die am 14., 15. und 16. September zu Bonn gehaltenen Unions-Conferenzen*, Bonn, P. Neusser.

Δέρβος, Γεώργιος (1 Νοεμβρίου 1892): «Οι Παλαιοκαθολικοί». Στο: *Ανάπλασις*, 1537-1542.

Καρμίρης, Ιωάννης (1966): *Ορθοδοξία και Παλαιοκαθολικισμός*, τεύχος I, Η Δ΄ Πανορθόδοξος Διάσκεψις του Βελιγραδίου, Αθήναι.

Καρμίρης, Ιωάννης (1967): *Ορθοδοξία και Παλαιοκαθολικισμός*, τεύχος II, Ἡ Ἐκκλησιολογία παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, Αθήναι.

Καρμίρης, Ιωάννης (1970): *Ορθοδοξία και Παλαιοκαθολικισμός*, τεύχος III, Η Β΄ Διάσκεψις τῆς Διορθόδοξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, Αθήναι.

Παπαδόπουλος, Φίλιππος (1895): *Ἡ κατὰ τῆς Ῥωσικῆς καὶ Ἑλληνικῆς Ἱεραρχίας καὶ Θεολογίας Ἀντιχριστιανικὴ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ὁργάνου Διαβολὴ ἐν τῷ Παλαιοκαθολικῷ ζητήματι*, Ἐν Ἀθήναις, Βασιλικὸν τυπογραφεῖον Ν.Γ. Ἰγγλέση.

Παπανδρέου, Δαμασκηνός: (1986) *Θεολογικοὶ Διάλογοι: Μία Ορθόδοξος Προοπτικὴ*, Θεσσαλονίκη, Ἀδελφοὶ Κυριακίδη.

Ρώσης, Ζήκος (1895): *Ἐλεγχος τῆς ὑπὸ Φ. Παπαδοπούλου, συνηγόρου τοῦ πρώην Πατρῶν, Ν. Καλογερά γενομένης παρερμηνείας τῆς δευτέρας θέσεως τοῦ ἐν Λουκέρνην συνεδρίου τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ ἀνάπτυξις τῶν συναφῶν τῇ θέσει ταύτῃ ζητημάτων*, Ἐν Ἀθήναις, Παρασκευᾶς Λεώνης.

χ.ο. (28 Αυγούστου 1875): «The Reunion Conference at Bonn». Στο: *Graphic*, 210.

χ.ο. (1896): „Professor Kyriakos über den Altkatholizismus“. Στο: *RiTh (Revue internationale de théologie)*, 4/14, 321-332.

Пантелејмон Хабидис

**МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА СТАРОКАТОЛИКА (1892)
У ЛУЦЕРНУ И ЊЕНА РЕЦЕПЦИЈА У ГРЧКИХ БОГОСЛОВА**

Еклисиологија међународне конференције Старокатолика у Луцерну, у Швајцарској, 1892. дала је повода за дискусију у новооснованој грчкој држави. Редовни професор Богословског Факултета Отонског универзитета (од 1932. преименован у Каподистријски) и Ризаријеве школе, Зикос Росис (1838-1933) оштро је критиковао Филипа Пападопулоса (1852-1918), заступника бившег митрополита Никифора Калогераса (1835-1896), због његовог наводно погрешног тумачења те еклисиологије. Богословска препирка се води око еклисиолошке самосвести Православне Цркве као и њеног односа са неправославнима. По први пут, у једном полузваничном дијалогу, поставља се питање природе и граница Цркве.